

MAGYAR-ROMÁN SZEMLÉ.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A CZIGÁNYOK BEFOLYÁSA A ROMÁN NÉPIRODALOMRA.

(Folytatás.)

III. fejezet.

A cigányok befolyása a román népirodalomra.

1. A cigány-költészet.

Maguknak a cigányoknak is van saját népköltészetük. Azon írók, a kik ezen néppel foglalkoztak, költői erét elismerték és dicsérik könnyűségüket, a melylyel bizonyos alkalmakkor verseket tudniak rögtönözni. Ime Grellmannak véleménye a cigányoknak ezen adományát illetőleg: „Ils composent même, mais à la manière des Orientaux, c'est-à-dire à l'impromptu. Il n'y a qu'eux, en Valachie, qui possèdent ce talent; et semblables aux improvisateurs italiens, ils accompagnent leurs vers de chant et de musique. On pourra se faire un idée de la poésie de ces rhapsodes modernes, quand on saura que la rime en fait le principal ornement. Les sujets de leurs chants sont généralement plus qu'érotiques et rendus, comme on peut le croire, de la manière la plus grossière et la plus dégoûtante.“¹⁾

Ilyen értelemben fejezi ki magát Vaillant is: „Nés musiciens, ils improvisent quelquefois à arracher des larmes. Au quinzième siècle, ils faisaient les délices de Mathias Corvin, et les Italiens qui visitèrent Bude, à cette époque, avouèrent eux-mêmes n'avoir jamais rien entendu de pareil dans leur pays... Leur musique est toute d'inspiration désordonnée comme leurs habitudes, lente et mono-

tone comme les jours qu'ils passent, enfumés sous leurs tentes ou dans leurs bordeils, quelquefois vive comme leur amour, saccadée comme leurs gestes, élatante comme leur voix, guerrière et bachique comme leurs danses; mais le plus souvent dolente, langoureuse, plaintive comme leurs âmes malades, qui, depuis tant de siècles, souffrent l'indifférence, la haine et l'opprobre.“¹⁾

A cigányok költészetének közelebbi megismerése azonban napjainknak tulajdonítható. Az angol *Leland*-on kívül, mint a kik a cigány költemények gyűjtésével és kiadásával különösen foglalkoztak, megemlítendők még *Hugo von Meltzl*, a lengyel *Henzide Wislocki* dr. és *Fr. Müller*, *Miklosich* nyelvészek és mások.

Nálunk az első, a ki a cigány műzsának szülöttjeivel bibelődött, a boldogult *Barbu Constantinescu* dr. volt, a ki először a „*Columna lui Traian*“ ezimű lapban, majd egy külön füzetben közölt példányokat a cigány költészetből lefordítva és jegyzetekkel ellátva. Utánna *Osvald Neuschotz* közölt egy cigány költemény-gyűjteményt, a melyeket Moldovából gyűjtött össze.²⁾ A gyűjtő azonban azon hibát követte el, hogy csak német nyelven közölte, még pedig nem tökéletes fordításban, hanem azon törekedvén, hogy versben adja vissza, egészen elferdítette a cigány költészetet.

Az egyedüli gyűjtő, a ki a cigány műzsát saját fészkeben tudta meglepni,

¹⁾ *H. M. G. Grellmann, Histoire des Bohémiens, trad. de l'allemand sur la deuxième édition, Paris, 1810. p. 160–161.*

¹⁾ *Vaillant, Les Romes, histoire vraie des vrais Bohémiens. Paris, 1858, pag. 264 és 267.*

²⁾ *Moldanische Zigeuner-Silhouetten, Czernowitz 1886.*

a boldogult kolozsvári tanár, a lengyel *Henri de Wliskoeki* a ki egész hónapokat barangolt a hazájabeli cigányokkal, a mint cselekedte volt az angol Borrow a spanyol cigányokkal. Egyéb dolgozatai közt neki köszönhetjük ezen gyűjteményt is *Volksdichtungen der siebenbürgischen und südungarischen Zigeuner*, Wien, 1890.

A cigány költeményeknek külső alakja nagy részben még primitív művészetű. Majdnem kivétel nélkül 4 és 4½ lábu trócheusokból állanak, de gyakran jámbusokkal váltakozva; míg a versnek utolsó lábába néha egy-egy spondeus is téved.

A metricus felosztás nincs megőrizve hűséggel. A rímek majdnem mindig párosak, ritkán keresztezők. A nyelv rendszeren *comparációk* és *metaforák* nélkül szükölködik; és ha néha ilyenek is előfordulnak, ezek természetesen és soha sem kockáztattak.

Körülbelül így nyilatkozik Schwicker¹⁾ a cigány költészetet illetőleg. Különben meggyőződhetünk mi magunk is ezeknek helyességéről, néhány példát idézve a cigány költészetből.

Ime egy példa a Wliskoeki gyűjteményéből:

O mri Kámli
So'tu mange déha?
Dó man tri vódiske
Azután bástale me!
O, te, igen kedvesem
Mit akarsz te adni (nekem)?
Szivedet akarod adni?
Milyen boldoggá tennél akkor!

Egy másik példány Barbu Constantinescu gyűjteményéből. Csak fordításban közöljük:

Ó bácsi, bácsikám,
Hágj fel, bácsi, a hegyecskére (dombra)
Hogy adjon a néni esókoeskát (szá-
jaeskát)

Szép szájaeskát
Mintha ezüstmól volna.
Jer ki, Jonel (Janesi) bácsi,
Fejeden a fezzel (török sipka)

¹⁾ *Idézett mű.*

Válladon ostorral,
Kereskedőhöz hasonlitasz,
Vásári kereskedőhöz
Énné meg husos szájaeskádat.
— Nem megyek ki, lány néni,
Mert itthon van az atyám,
És lábaeskáimat szoritja (megköti
szorosan)

Érted, hugó néni,
Mert te szegény cigány lánya vagy
Én pedig előkelő cigánynak ivá-
déska vagyok
És ő szőgyenli magát.¹⁾

A cigány eszményképe, hogy „magát ostorral a vállán lássa, vásári kereskedőhöz hasonlítva“, a mint ez kilátszik ezen gyűjteménynek egy másik költeményéből:

O Istenem (Uram)
Istenem bre!
Hasítsd ketté, Uram, a kövecskét
Hadd bujjon ki onnan testvéreceském
Mégfésült fővel,
Fehéreeske inggel.
Ostorral a vállán,
Hogy kereskedőnek tünjék,
Vásári kereskedőnek...²⁾

Hadd álljon itt még egy költemény G. Baronzitól közölve.

A te két fekete szemedért,
Elhagytam édes anyámat,
Mert hisz azok édesek és drágák
[voltak rám nézve
És szerettem (tetszettek nekem) őket
A te fehér termeteeskédért (alakocs-
[kádért)

Elég szőgyent szenvedtem;
Mert hisz fehér és édes vala
És tetszett az nekem.³⁾

A ki csak annyira a mennyire is ismeri a román népköltészetet, e néhány idézett példából is eléggé meggyőződhetik, hogy a román nép nem inspirálhatta magát (ihletődhetett) a cigány költészetből, a melynek teljesen hiányzanak mind-

¹⁾ *Columna lui Traian*, az 1876. p. 610.

²⁾ *Ibid.*, p. 616.

³⁾ *Limba română, si tradițiunile ei*, Galati, 1872, p. 197.

azon szépségei, a melyek a román költészetet jellemzik.

Ia tehát a cigány nép semmivel sem járult hozzá a román népköltészet szépítéséhez, lássuk nem volt e ellenkező

befolyással, a mely ártott volna a román népköltészetnek.

(Végo köv.)

Candrea A.

AZ ERDÉLYI LATINOS ÁRAM.

I.

Erdélyben a latinos áram a mult század vége felé jelentkezik, egyidőben nyelvünkben tett első nyelvtani kísérletével, a Micu Klein Sámuel atya „Elementele“-ivel, a melyet Sinkai adott ki¹⁾. Lássuk mi a véleménye mindkét szerzőnek a román nyelvet illetőleg?

A román a klasszikus latin nyelvnek „elkoresosodása“ (az 1805-iki kiadásnak előszavában: *corrupta romana sive latina*). Ezen megfigyelési mód, melylyel a többi román nyelvek történetében is találkozunk, ki van fejtve a dako-román nyelvtannak azon fejezetében, a hol a román szavak a latinból való leszármazásáról van szó. Ott azon esalhatatlan szabály áll előnkbe, a mely szerint csak „ki kell feizamítani“ („a strica“) a latin szavakat, hogy a megfelelő román alakot birjuk: „*Voces latinas sic corrumpo, ut fiant daco romanae sive valachicae . . .*“

Kezdetől fogva tehát vagyon világosan van kifejezve a jövődöbeli grammatikusnak hivatása, mely szerint neki folyton annak a megvalósításán kell törekednie, hogy a nyelvnek jelen alakjait minél szorosabb összeköttetésbe hozza ősalakjaival, a mint ezek Ciceronak, vagy Vergiliusnak nyelvében visszatükröződnek. Ő nem hátrál meg azon kilátás elől sem, mely inti őt, hogy ez által egy veszélyes hözagot támaszt az egy egész nép által be-

szólt nyelv és azon mesterkéltn nyelv között, melyet a multban csak a esodálónak kis száma ismert. — Sőt elkerülhetetlennek tekintettek egy hasonló erőszakos szakadást a nép és irodalmi nyelv között, Quintilianusnak rosszul értett mondatával okolván meg az eljárást: „*Aliud esse latine, aliud grammaticae loqui (I. 6.)*“ a mi inkább kigunyolása az akkori grammatikusok önkényének.

Elfelejtetett, hogy a törzsgyökeres átalakításnak hasonló eljárását megkísérelték volt a római retorok idejében a régi analogisták, a kik mesterkéltn eszközök segítségével előidézett egyöntetőség által hasonló módon nagy hözagot törekedtek előidézni saját grammatikájuk és a való nyelv között, s mint voltak azon végletekig üzött erőmegfeszítések megczáfolva és utoljára megsemmisítve anomalista ellenfeleik által.

Sőt mi több még.

Itt nemesak a törekvés vala eltévesztett, hanem maga a kiinduló pont is teljesen hamis volt, a mennyiben nem a klasszikus latin nyelv, hanem a vulgarioidiom szolgálta alapul ugy a román, mint a többi román nyelveknek. Csodálatra méltó, hogy ezen alaptalan előfeltétel, ezen *proton pseudos* általában elfogadott az etimologizmus képviselői által egész Cipariu-ig.

De térjünk vissza a Klein-Sinkay által kiadott *Elementa*-kra.

Az első 1780-ból való kiadás nem maradt befolyás nélkül az akkori írókra. Molnár de Müllersheim szemész később kolozsvári chirurgiiai tanár és a ki a Hora és Closka-val tartott viszonyai által ismeretes (1784) „ein schätzbares Werk“-nek

¹⁾ *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae composita a Samuele Klein de Szad, S. Ordinis Basilii M. etc. locupletata vero et in hunc ordinem redacta a Georgio Gabriele Sinkay ejusdem ordinis At. LL. Phil et SS. Theol. D Vindobonae, 178 (V—100). A második kiadás, 1805. Cf. — Papiu-Hilariu *Tesaur de Monumente istorice* I. 87. - 106.*

jellemezvén. Szulzer, az osztrák író, szintén felhasználta azt némely alapos meg-szorítással »Dáciának történetében« (II. 154 és követk.), és befolyása érzik továbbá Radu Tëmpea „ez erdélyi nagy fejdelemség gör. keleti nemzeti iskolai igazgatójának“ román nyelv-tanában is, a mely 1797-ben jelent meg.

Ime, hogy méltatja Radu Tempea az „Elementa linguae daco-romanae“ két szerzőjének érdemét, nyelv-tanának érdekes előszavában: „Molnár János Ur, doktor és tanár a szemvilág gyógytanából, a méhészetről szóló könyvében és a román-német nyelv-tanában, de különösen retorikájában, a mely közelebbről kerül ki sajtó alól, és szadi Klein Sámuel, szent atya, a román biblia magyarázatával, moral theologiájával, a Bécsi dako-román nyelv-tanával: azok a férfiak, a kik jelenleg gyümölcsessel és fiatal hajtásokkal gazdagítják a román nyelvet kitisztítván a megjelent és megjelenő műveik által a konkolyt, a mely elárasztotta volt nyelvünköt, ezentul is arra törekedvén, hogy a mennyire lehet az eredetihez hozzák közel (a o apropria de orighinalul ei). De ugyanazonban, hogy az egyházi könyveket is jól megértjük.“

Melyik ez az „eredeti“?

Láttuk, hogy Klein-Sinkay és követőire nézve a kiinduló pont a klasszikus latin nyelv volt, azon *sermo rusticus* helyett, a mely a *prisca latinitas*-ból keletkezett, épp úgy, mint a *sermo urbanus* vagy az irodalmi alak, s a mely egy egészen független fejlődésen ment keresztül s a míg az egyik (*sermo urbanus*) állandóvá maradt, mintegy megjegeczesedve stereotip formákban, a melyek a tanítás és irodalom útján másokkal közöltettek, addig a másik részt vett a bármely nyelvvel közös élet-dus forgalomban, mind inkább és inkább eltávolodván a tudományos idiomtól, azaz a klasszikus latin nyelvtől. Az egyiket visszavezetni tehát a másiknak alakjaira, épp annyira alap-talan foglalkozás vala, mint a mennyire veszélyes következményeiben.

Valóban egy nyelvnek fejlődése nem történik sablonszerűen, hanem minden

idiom külön-külön egy-egy neki megfelelő úton halad. Azért egy annyira önkényes elv, mint a melyet az etimologikus iskola felállított volt, nem hozhatott káros következményeknek és a nyelvnek szabad fejlődésének megakadályozásánál egyebet.

Mielőtt ezen egyöntetűségre való törekvésnek terjedését megállapítanok, idéz-zük még Tempea nyelv-tanából a következő sorokat, a melyekből úgy tetszik ki, hogy a szerző mintegy előérzi, egy olyan mesterkéltn eljárásnak veszélyét (p. VI.): »Nehéz lesz ezen nyelvet — a román nyelvet — megtisztítani és eredeti, azaz az ősi román vagy rímlen alakjában előállítani, mert ha valaki megtisztítaná, akkor egészen latin, vagy olasz lenne és a ki ilyen román léte-re oly tisztán megtanulna románul, az nem értené meg sem az egyházi könyveket, sem a pedig a most szokásban levő beszédet: az írástudatlan román is, gondolom azt mondaná, hogy kificzamitod szülőid nyelvét.«

Megkísértjük lépésről-lépésre követni a latinos áramnak fokozatos fejlődését, még pedig Klein-Sinkay-nak félénk kísérletein kezdve végig a végletekig menő „Tentamen criticum“-ban levő eredményekig és az akadémiai „szótár“ és Gloz-szariumi abszolútizmusig.

A nyelvészet jelenének az eredet-nek multjával való összehasonlítási elvét maga Tempea alkalmazza először, midőn ugyanazon előszóban (p. VIII.) vitatja: „Nincs is mit csodálkozzál, kedves olvasóm, hogy némely szókat megváltoztattam, vagy megkuritítottam, a melyek idáig másképpen hangzottak, mert elsőb-ben nyelvünk eredetijében így hangzottak, a latin nyelvből származván le: például *sore* (lat. sol) *soare* helyett, *oameni* helyett *omeni* (lat. homines) *doa* helyett *duo* (lat. duo) s így tovább.“

Ezen eljárás, a mint látszik egészen gépies. Eltöröltetnek a legjellemzőbb sajátosságok, a melyek századok lefolytával a vulgaris latin nyelvből egy román nemzeti idiomot teremtettek meg és a helyett, hogy számot tartana a nyelv szelleméről, természetesen fejlődése feláldoztatik egyes alanyi és hibás vélemények-

nek. Eltekintvén minden etnikus változástól és befolyástól, a melyeknek kiválta téve a nyelv, az időnek ezen egész prozesszussa mintegy eltöröltetik, visszahe-lyezvén azt egy követelt elsődleges formába . . .

Egy *soare* alak román és nem latin alak, és kizárólag csak ezen alakjában lehet román: a népies latin *sole*-től egész a román *soare*-ig századok multak el és teljes lehetetlenség volt, hogy ilyen hosszú időközben, egy élőnyelv ne változzék; ez a (nyelv) keresztül ment a közegnek és az etnikus elemnek kettős befolyása alatt, mindazon egy idiomnak történeti fejlődésében fatális változásokon, a melyek a román nyelvnek egy sajátos alakot adtak és saját egyediséggel látta el a többi román nyelvek közt.

Az egy *soare* szóban a román nyelv szerencsétlenségeinek egy része tükröződik vissza: azon 2 változásban, a melyek eltávolítják eredeti alakjától, székel a tulajdonképeni nemzeti jellem. Azon két hangtani változás, — *l*-nek rotacizációja és *o*-nak kettős hangzóvá tévése — valóban jellemző nyelvünkre nézve és ismeretlen a többi testvérnyelvekben. Ez a román nyelv alakulásának korszakára esik. Különösen az *o*-nak kibővülése — épp úgy, mint *e*-nek *ea*-ban — a parte azon alak előállítására szolgál, mely által különbözik a többi román nyelvek csoportjától. *Sole*-t mondani tehát *soare* helyett annyit tesz, mint századokkal visszatérni és más éghajlati közetbe képzelnünk magunkat, *sore*-t mondani *soare* helyett, annyit tesz, mint olyan alakot hangoztatni, mely talán soha sem hangzott a nép füleiben.

Ha Tempea, Klein Sinkay példáját követve, megelégszik a *sore* alakkal. Jorgovics az ő „Observatióban“ egy lépéssel előbbre megy a radikális latinos irányban (p. 18.) „Felfedeztem, hogy némely a nyelvteni szabályok nem tudásának vastag kődével beburkolt szavakban egyes lágyabb betűk keményebbeké lettek, mint *sole* helyett *sore*-t, *sale* helyett *sare*-t, *salire* helyett *sărire*-t szoktunk mondani. A mely változást ártalmasnak vélem

nyelvünkre nézve: 1. mert a betűknök ilyen változása ellenkezik a normával; 2 ilyen változások által a nyelv szegényebbé lett . . .“

Ezen változásoknak törvénytelenége kitetszik saját nyelvünknök összetett szávaiból is: *salire*-ből lesz *saltare* és nem „*sartare*“, a honnan a mi kifejezésünk nem türi a *sărire* alakot *salire*-ből.“

És ezt vitatja az erdélyi iskolának egyik legitélőbb feje, „egy mély tehetségű nyelvész és bölcész“, a mint Papiu Ilarion jellemzi. Egy nyelvnek fejlődési menetében elkerülhetetlen változások, „törvénytelen változásokká“ lesznek és az egész megokolás egy követelt normából indul ki, a mely egy „*circulus vitiosus*“-ban forog folyton. Láttuk, hogy ezen norma nem volna más, mintegy „ős román“ (veche romaneasca) nyelv.

Maier Péter az első véleményét elveti — azt t. i., a melyet Klein, Sinkay Jorgovici és később mások is elfogadtak — mondván (p. 63) hogy: „a régi római népnek nyelve mai napig él a románok beszédjében.“ De a mig a népies latin nyelv más tartományokba átültetve változást szenvedett, érintkezvén az ottani népek nyelvével, *addig Dáciában érintetlenül maradt*, mert hiszen [a szerző véleménye szerint, a tartomány lakói teljesen kiirtattak, úgy, hogy (p. 69): „a román nyelv egészen a római nyelv, mely a népies latin nyelvből lett megalkotva.“

Még világosabban fejezi ki Maier Péter véleményét a „*Dsertatie pentru inceputul limbii romanesci*“ — a román nyelv kezdetéről szóló értekezésében, mely közzé lett téve saját „*Istorie pentru inceputul Romănilor in Dăcia*“ — „Történelem a románok kezdetéről Dáciában“ című művében.

Ime a kérdésben forgó hely (p. 206) „A román nyelv az a közös latin nyelv, melyet a második századelején a rómaiak és az összes olaszok beszéltek. S mint-hogy a latin-nyelv közös vala, a rómaiaknak Olaszországból Dáciába való kiköltözöködésük után Olaszországban isszonyu változásokat szenvedett, a miből következik, hogy a román nyelv tisztább latin

nyelve a régi római népek, mint a jelenlegi olasz nyelv.“

Az igaz, hogy a szlapon elem is képviselve van; de ez nem érintette „a román nyelvnek belső szerkezetét“ és könnyü lenne, ha a románok megegyeznének abban, hogy a kölcsönzött szláv szavakat kiküszöböljék, a román nyelvet megtisztítsák.“

Elvitázhatlan érdeme azonban Maior Péternek az, hogy ő a román nyelvnek népies és nem irodalmi eredetét ismerte meg. — Ezen jogos vélemény azonban egyike a legparadoxabb következményekhez vezet. A míg megelőzői előtt az irodalmi latin nyelv nem egyéb, egy „régii román nyelv“ (o vechie romănescă“) addig Maior önkényes módon a román nyelvet a köztársaság idejéből levő német-latin nyelvvel azonosítván, az elsőt az irodalmi fejlődés megelőzőjének tartja és ebből azt következteti, hogy a román nyelv anyja a latin nyelvnek. Ő azon szélsőségekig úzi, hogy azt állítja, mi

szerint Julius Caesar románul (romănescu) beszólt légyen katonáival . . .¹⁾

Minő alapja van azonban egy ily fantastikus egyenetlenk?

Vessük fel újból csak egyikét saját bizonyítókai közül, még pedig a határozott névelőnek természetét: a névelőnek hátultevése preitalikus volna, míg az olaszoknál elől való alkalmazása germán befolyás lenne. Előrebocsátván ezen be nem bizonyítható föltevést, azon váratlan következtetésre jut (p. 243): „Jóllehet megszoktuk azt mondani, hogy a román nyelv, a latin, azaz a helyes nyelv leánya; mégis, ha igazat akarunk szólani, a román nyelv anyja a latin nyelvnek.“

Különös dolog! A román névelőnek éppen ezen sajátságos természete, római előtti és nem olaszos eredete által, szól ellene a történésznek ezen kedves föltevésének, hogy t. i. a római elem új házában érintetlenül maradt volna.

(Vége. köv.)

Săinean Lázár.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A ROMÁN NYELV TÁJSZÓLÁSAI.

A román nyelv területe.

Azt a területet, a melyen a román nyelvet tulsulyban beszélik, két részre lehet felosztlatni: a Duna jobb és bal martján lévőre.

A Duna bal martján lévő rész magában foglalja Románia királyságát és az Ausztriához, Magyarországhoz és Oroszországhoz tartozó tartományokat, azaz a Tisza, Niszter, Duna és Kárpátok közt lévő területet.

A Duna jobb martján lévő rész magában foglalja a szerbiai, bulgáriai, mácedoniai, toszáliai, epirusi, albániai románokat

A tájszólások felosztása.

Ha egy kis népesalád kis területen lakik és ha a lakosok közt folytonos közlekedés van, akkor a nyelv egység meg-

őriztetik. Egy nagy nemzetnél pedig, a nemzet különböző részei által elfoglalt talaj különféleségét, a különböző történelmi viszonyok, a melyekén keresztülmennék, mint befolyással vannak a nyelvben való tájszólások képződésére. Midőn azonban később egy egység állapittatik meg a nemzetben, akkor megállapittatik a nyelv egység is. Azon pillanatban a tájszólások egyike a művelt nyelv rangjára emelkedik, különböző körülmények által elősegittetve, míg a többi tájszólás, a nélkül, hogy eltűnne, mintegy félre áll, helyet csinálva a legszerencésebbnek közülök. — Igy Olaszországban, a számos tájszólások közül, a toszkanai emelkedett ki. Franciaországban, jóllehet a

¹⁾ Egy-két alaki példa a latin nyelvből (mint oinos=unus, dvonus=bonus) megmutatja a nagy távolságot, a mely a két párhuzamos fejlődést — t. i. sermo urbanus és sermo rurticus — elválasztotta közös eredetüktől, a prisca latinitas tól.

déli tájszólásnak (Provence) saját irodalma volt, mégis az éjszaki lett az állam és az irodalom nyelve.

A román nyelvben szintén vannak tájszólások, a melyek azon területek szerint osztatnak fel, a melyeken beszélnek; névleg: 1) a Dunának bal partján levő tájszólás, vagy a *dáko román* tájszólás; 2) az isztriai tájszólás, vagy *istriano-román* tájszólás; 3) a törökországi, vagy *macedo-román* tájszólás a *megleno-román* altájszólással.

Megfoglaljuk mutatni a specialis ea ractereket, a melyek saját alakjukat adják meg az egyes tájszólásoknak.

Az *istriano-román* tájszólás.

Hangtani sajátosságok.

1. Hangzók.

1. A hangsúlyos *o* hang, midőn a következő szótagban nem fordul elő egy *ă* vagy *e*, nines *oa*-vá változva: *cose* és nem *coase* (varr), *coje* és nem *coaje* (hég).

2) Az *ă* és *î* hangok ninesenek olyan jól megkülönböztetve, mint minálunk, a mi okból azok, a kik ezen tájszólást tanulmányozták, kénytelenitve voltak, ezen hangokat külön, saját jegyekkel látni el. — Így a német Gartner az *ă*-t *ë*-vel jelzi, az *î*-t pedig *e*-vel.

Ha *ma* azonban kétség fér ahhoz, hogy léteznek, akkor bizonyos, hogy valamikor léteztek. Bizonyítékul szolgál ma az *inimă* (*inimă* helyett), gliinde (*ghîndă*) alakok, a melyeket nem magyarázhatok meg, csak úgy, ha egy *î*-vel való alakot engedünk meg, mert másképp egy latin *a*-ból soha sem lesz *i*. — A következő fejlődésnek kellett tehát megtörténnie: *glandem*—*glînde*—*gliinde*. Az *i*-nek *î*-ra való befolyását látjuk a tájszólásunkban is, ilyen alakoknál, mint: *tinînd*—*ti(n)înd*—*tiînd*. A másik példát illetőleg kellett, hogy létezzenek ilyen alakok: *animam*—*înemă*—*îrimă*—*inimă*. Ezen *î*-nak a következő szótagból való *i*-nek befolyása alatt *i*-be való átmenetelének ténye megtörtént a mi tájszólásunkban is, a hol birjuk ezen alakot: *inimă*. Az *ă*-nak lételét illetőleg olyan bizonyítékul szolgálnak

olyan alakok, mint *cliem*, a melyet csak a következő átmenetnek segítségével lehet megmagyarázni: *clamo*—*cliamo*—*cliămu*—*cliem*. —

3) Némely szavakban *î* helyettesítve van *i*-vel: *vind* (*vînd*).

4) Az *ea* ma helyettesítve van egy nyílt *e*-vel, de valamikor léteznie kellett. Bizonyíték erre nézve a *ciaptîr* főle alakok, a melyek így fejlődtek: *pectînem*—*pieptene*—*pieaptene*—*chleaptene*—*claptîru*; vagy mint: *iarbă* (Gartner szerint *iurbe*), a mely így fejlődött ki: (h)*erban*—*ierbă*—*iearbă*—*iarbă*.

2. Műsszhangzók:

1. Az *n* két magánhangzó közt *r*-ró lett. Történelmileg ezen fejlődés azután történt meg, miután az *n* meglágyult és az *a* *î* (*â*)-vá változtatták, minthogy a meglágyult *n* nel való alakoknál a *rota* *n*-nek befolyása alatt változhatott át *î* (*â*)-vá: *mire* (mine), *vine* (vine). A *fiinu* (tartok) szóban ez nem történt meg. A *lîvă* (gyapju) (Gartner szerint *lere*) alakhoz csak azután lehetett eljutni, miután a *lanam* szóból *lînă* lett.

2. A meglágyult *l* és *m* megmaradtak; és nem értek el az *i*-vel való alakok, mint a mi tájszólásunkban ezek: *cuniu* (cuiu=szeg), *gliată* (ghiață=jég), *liepur* (iepure=nyul), *liau* (iau=veszek).

3. A himnemű articulushoz *l*-je eltűnt, úgy hogy az articulált alak egy egyszerű *u*-ban végződik: *omu* (omul=az ember). Hasonlóan eltűnt az *l* egy hangsúlyos *e* után: *vițé* (vițel=borju).

3. Csoportok:

1. Az *al* csoport *oa*-vá lett, de nem minden szóban: *oab* (alb=fehér), *coad* (cald=meleg).

2. Az *au* csoportból *av* lett: *caută* (caută=néz, keres), *avzi* (auzi=hallani).

3. Az articulushoz *li* csoportjából az *l* kiesett; ennek következtében az articulushoz többese *i*-re fogyott meg: *omiri* (oameii=az emberek).

Alaki (morfologikus) sajátosságok.

1. Nevek:

1. A genitivus és dativus *lu* vagy *alu* által jelöltetik meg: *lu omu*, vagy *alu omu* (az emberé, vagy embernek).

2. A személyes névmásnál és a határozatlan articulushnál egy *de*-vel való genitiv-dativusi alak fordul elő: *de ur om* (egy ombernek-é).

2. *Igék:*

1. A jelentő mód régmult ideje az *am* segédigének imperfectumából és az illető igének particiumából képeztetik, a mely így hajlittatik:

vevu	}	portat==purtosom, seşi etc.
vevi		
veve		
vevan		
vevaŧ		
vevu		

2. A segédigének óhajtómódja a következő alakokkal bir:

rez	}	faco==aşi face.
rei		
rî		
reu		
reŧ		
rî		

3. Az *avea* segédigének jelentő mód jelen ideje így hajlittatik:

J-am
T'ari vagy t'ai
Le are
Noi arem vagy noi avem
Voi areŧi vagy voi aveti
Eli aru, eli au vagy eli av.

4. Az *esc*-ben végződő igék a jelentő mód jelen idejében így hajlittatnak:

capere (az olasz *capisco*-ból)
capesci
capé
capim
capîŧi
capese.

(Folyt. köv.)

Adamescu Gh.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TOTYOGÓ TISZTELENDŐ UR.

Novella. (Irta: *Slavici János*)

(Vége.)

Maga a szt. irás tanít bennünket, hogy valamint a szántóvető munkálkodásából él, úgy az oltárnál szolgáló lekipásztornak is hivatalából, egyházi szolgálatából kell élnie. S Trandafir tisztelendő e tekintetben is híve volt az isteni tanak; hiveinek lelki üdvét mindenha szíven viselte, de viszonzásul elvárta, hogy ezek szintén gondoskodjanak az ő mindennapi kenyeréről. A világ folyása azonban nem mindig olyan, milyennek a szt. irás előírja; ilyen csak a pap volt, a hívek nem. Hivatalából nagyon kevés jövedelme volt a tisztelendőnek, azzal be nem érhetette, ugyanis: négy darab szántó a határon, pappér a hívektől, s a keresztelések és temetések után járó jövedelme. Mindössze — semmi, mert a földeken nem terem semmi, a pappér csak névleg létezik, az ujdonszületett istenfizesben ke-

reszteli, a halottakat meg a pap torozza el.

Közel a templomhoz volt egy pusztá ház, lagalább úgy hívták. A háznak gazdája állatokat tartott volna benné, ha egyáltalán birt volna ilyenekkel. A ház körül kertnek való hely is volt, de kert nem volt, mert, a mint már tudjuk, Koldusfalván ninesenek kerítések. Trandafir tisztelendő megvette volt a házat kertestül, s abban lakott. Mióta a pap birtokába ment át a ház, nem részesült valami sok igazittatásban, s most össze volt rongálva: falai olyanok, mint a rosta, fedele — mint a halászháló.

A papi asztal sem volt különben el látva. Hiába! az ember mindig csak mások után indul még akkor is, ha úgy akarja, hogy mások induljanak utánna; a pap is csak úgy élt, mint hivoi. Szeren-

eséje volt a papné hozományával; de a honnan mindig csak vesznek, mindörökké csak nem vehetnek: a hozomány is erős léptekkel közeledett a husvétli nagybujthoz.

„Éz így nem járja! — mond Trandafir tisztelendő. — Így sehogy sem járja! — s úgy tett, mint a többi emberek, mindenek előtt saját családjának javáról gondoskodott.

Mindjárt tavasszal ezigány-napszámot fogadott, agyag-tapaszt gyuratott s bétapasztatta a házat. Nehány nap alatt mind a négy fala be volt tapaszta, meg volt sikárolva. S most már a tisztelendő szívesebben időzött künn, mint benn, mert hát belül nem láthatta oly jól a háznak új tapaszát; pedig szép dolog volt ám Koldusfalván egy újonnan kisikárolt ház, főleg ha az ember azt mondotta: „Éz az enyém!“ Volt azonban egy körülmény, melylyel sehogy sem volt megelégedve, tévedt szeme, mindannyiszor visszavonult szobájába, mintha eleget látott volna már. A róngált fedélre nem tekintett, s mégis, valahányszor a falakat akarta látni, mindig csak a fedelet látta. Átkozott fedél! Nem nézhette tovább.

Amott a völgyben, a merre az a sok tócsa van, nem terem egyéb, mint füzfa és rekettye-bokor, imitt-amott van ugyan káka; sás, egy-egy szál nád is. — „Ugy teszok!“ gondolá a pap. Embert fogadott tehát, s oda állította a káka-, sás- meg a nádhoz. A hét végén körül volt véve háza rekettye-vesszővel kötött kévékkel, s a rákövetkező hét végével a házfedel is ki volt foltozva szegélyezve nád-kévékkel s lenyomtatva rudakkal. Hasznos munka volt ez — és nem is drága. Az emberek, a pap háza előtt elmenve, fejterázva mondogatták: „Ördögös egy ember ez a mi papunk!“ A pap meg szívesen töltötte idejét künn az udvaron.

Hiába! ez az öröme sem tartott sokáig. Még mindig volt valami, a mivel nem volt megelégedve a mi emberünk. Olyan érzése volt, mintha künn laknék a mező közepén. Olyan ház, mint ez övé egy sem volt több a faluban: illetett volna különvülva álljon a falu többi részétől.

A tisztelendő kissé röstellette mondani, „nálam otthon“, mert átlátta, hogy nála a „faluban“ van. Kerítés kellett s egy kis kapu, melyen belépjenek az emberek mikor a paphoz jönnek. Épen csak a neve legyen kerítés, a kapu csak átjáró legyen, de legalább tudja meg mindenki, hogy mielőtt a pap házába belép, udvarába kell belépnie.

S a pap ismét embert fogadott, elküldötte tövist és karót vágni, a karókat földbe verte, a tövist karók közé nyomta s készen volt a kerítés. A ház előtt a templom felé mintegy 400 ölnyi hely be volt kerítve; kaput — keresztben futó két karóra erősített négy karóból esinált.

Főleg a papné örült, mikor látta, hogy úgy be van kerítve; főleg a pap örvendett, mikor látta, hogy a papné úgy örvend. Nem volt nap, melyen a pap, vagy a papné ne mondotta volna a gyerekeknek tizszer is: „Halljátok-e? Ki ne menjetek az udvarból! játszódjatok szépen itthon!“

Ha az ember valamibe bele kezd, soha végére nem ér. Egyik óhaj a másikat szüli. Most meg a papnónak támadt egy jó eszméje.

„Tudod mit, papom? — mondá egy reggelen. Azt gondoltam, jó lesz ha néhány vetemény ágyást csinállok amott a kerítés hosszában.“

„Ágyást?!“

„Azt! hagymát, murkot, paszulyt, babot és káposztát ültetek! A pap magán kívül volt. Ugy hitte, hogy ez nem lehetséges. Veteményes kert — Koldusfalván! . . . Nehány napig tele volt a feje ágyásokkal, babbal, hagymával és káposztával; s ismét néhány nap múlva a föld fel volt ásva, be volt vetve.

Nem volt nap, melyen a pap meg a papné tizszer is el nem ment volna az ágyásokhoz megnézni, ha nem kelt e ki a mag? Nagy volt aztán az öröm egyik reggelen. A tisztelendő ur korábban kelt fel, mint a papné. „Feleség, kelj fel!“ — „Hát mi a baj?“ — „Kikelt!“ Azt az egész napot a pap, a papné meg a gyerekek guggolva töltötték az ágyások kö-

zött. A ki legtöbb kiesírózott magot látott, az volt a legboldogabb.

S a falusiak a pap háza mellett elhaladva, a töviskerítésen át meglátták a pap veteményesét, s fejesóválva csak azt mondogatták: „mégis ördögös egy ember ez a mi papunk!”

„Hallod-e papné”, szól a pap. „Nem lenne-e jó, ha tengerit vetnének a kerítés hosszában, meg az ágyások körül?”

„De jó bizon! Én nagyon szeretem a tejes törökbuzát!”

„Én is, főleg szenen sülve!”

Uj dolog! A pap köröskörül tengerit vetett. Nevetett a lelke, mikor rá gondolt, milyen szépen fog az kinézni, ha a tengeri nagyra nő s befedi a töviskertelést, mely már-már nem igen tetszett a tisztelendőnek. De csak igaz a régi közmondás: egyik baj a másikat szüli. A ház mögött volt még egy darab hely, körülbelül ötször akkora, mint a mely be volt kerítve. Ez ki nem ment többé a pap fejéből. Miért maradjon az üresen? Miért ne vehetné azt is tengerivel be?

A határon szántottak-vetettek az emberek, a faluban érintetlen volt a föld, mert hát ott — falu volt.

Cucu Marcunak, a pap szomszédjának volt egy ekéje, kissé rozóga ugyan... de hát mégis csak eke volt az; Katonás Mitrunak, a Marcu szomszédjának pedig volt két gyenge ökre s egy nyomorék lova. A pap, Marcu Mitru, az ökrök, meg a ló egy álló napig dolgoztak reggeltől estig, s a föld fel volt szántva s be volt vetve törökbuzával.

Ettől fogva szívesen tartózkodott a pap a ház mögött is. Pompás dolog is volt az — milyen barázdák! s a barázdák között imitt-amott egy-egy kiesírózott törökbuza-szem. Mindazonáltal a pap meg-megvakarta a füle tövét, sőt nagyon is gyakran vakargatta. Még mindig nyomta valami a lelkét. Nehéz dolog is volt az, melyhez nem igen mert fogni: a határbeli földekhez. Eddigelé felébe munkáltatta; most már nem tudta mit tegyen azokkal. Maga szerette volna megmunkálni, hogy a maga vetését lássa, hogy

a papnéval a maga munkájának gyümölcsét nézzék, aztán ősszel... esalogatós nagyon már a gondolat maga is.

Sokat beszélgettek a papnéval erről a dologról. Ehhez sok minden kellett: ló, szekér, eke, szolga, istálló kellett. S aztán a pap nem is igen értett a szántás-vetéshez. Pedig a vetemény-ágyások kizöldültek, a tengeri kiesírózott. Végre mégis elhatározta magát; elővette a papné hozományának maradékát, mely zár alatt volt a láda fiában, s munkához látott.

A Marcu ekéje elég jó volt kezdetnek. Mitrutól megvette az egyik lovat, a másikat egy ragadóvölgyi embertől; Stan-nak volt egy három kerékű szekere, ezt is megvette a pap, mivel hogy megvolt a negyedik kerek is, — Mitrutól kapta volt ráadásul a sánta lóra.

A harangozó csak egy ugrásnyira lakott a paptól, beállott tehát szolgának is hozzá. Aztán négy ezölöpöt vert a földbe a pap, háza végében, kettőt hosszabbat, kettőt rövidebbet három sövényfalat alkotott, sásból fedelet s készen volt az istálló.

Ez az idő tíz évvel vénítette meg Trandafir tisztelendőt, de sokkal fiatalabbnak érezte magát, mikor a papnét gyerekeivel szekerre rakta s ostorral kezében a szántóföldekre hajtott.

A falusiak látták, meg-megrázták fejüket s ismét csak azt mondogatták: „Mégis csak ördögös egy ember ez a mi papunk!”

A papnénak is megvolt a maga gazdasszonyi gondja. Volt egy szép képe, melyet a Vezurai pap fiától kapott volt ajándékba. Ez a kép most papirosban betakarva a láda fenekén hevert. Nagyon óhajtotta volna többször látni, ablak közé tenni, virágokkal, bazsilikommal körülvenni, mivelhogy a kép Szüz-Máriát ábrázolta s a papné kis leánykáját is Mária-nak hívták. A fal azonban piszkos volt, s a képnek nem volt kerete. Egy más körülmény is sokat búsította a papnét: az egyik ablak sertés-hólyaggal volt beragasztva, a másik kettőben három tányér volt kitorve s papirossal kifoldozva. Kissé sötét is volt a szobában.

Husvét is közeledett. Össze-vissza öt nap volt még nagyhétig. Ha azt akarta a pap, hogy a papnóval érje a husvéti szent ünnepeket, okvetlenül be kellett szereznie három fő dolgot: meszet a falaknak, ablakot a háznak s keretet a Szűz-Mária képének, mind oly dolgok, mikot csak városban lehet beszerezni. -- Vásárra tehát!

Voltak lovai, volt szekere is a papnak. Azonban nagy gondot adott a szekér-kas, melyből egyéb sem maradt meg, mint hát gerinceze bordáival. Roppantul röstellette, hogy pap létére szekér-kas nélkül menjen a vásárra. Kölesön sem kérhetett, mivel Koldusfalván lakott, hol még a papnak sem volt tisztességes kassa.

A szükség legjobb tanító. A tisztelendő ur elküldötte a harangozót a patakhoz fűzfa-vesszőért, két karót földbe vert, a karók között egy-egy arasznyi távolságra vékonyabb pálezákat ütött, aztán pap, papnó, gyerekek és harangozó fonáshoz fogtak. Sok idő sem telt bele s a kasok készen voltak. Bámolni való nem volt rajtok, de azért mégis legjobb kasok voltak egész Koldusfalván, oly jók, hogy maga a harangozó sem állhatta meg, hogy magában ne mondja: „Mégis csak ördöge van ennek a mi papunknak!”

Vásárra tehát s a vásárról haza s a tisztelendő ur büszkélkedett szekér-kassával; úgy találta, hogy másnak rosszabb kassa van, de sőt vannak, kik drága pénzen vesznek rosszabb kasokat, mint a minőket ő készít vala.

„Mit csinálsz, papom?”

„Kasokat.”

„Hisz' vannak kassaid.”

„Azoknak csinálom, kiknek nincs.”

Husvét után megfosztotta a harangozó a környékbeli fűzfákat 'ágaiktól, a pap pedig kasokat kezdett kötni. Minél több kast kötött, annál jobb volt a munka; a legutolsó kas volt mindig a legjobb.

Cucu Mareu nagyon beszédes ember volt; szerette a pappal szóba állani. A harangozó tisztogatja a vesszőt, a pap fonja, Mareu pedig hasra feküve könyökére támasztott fővel nézi a munka haladását.

„Ez a vessző kissé hosszú -- mond a pap, -- szeméremtérkére véve a vesszőt. -- Mareu te! add ide azt a fejszét, hadd vágjak le belőle.

A fejsze Mareu lábaimúl hevert; Mareu félig felemelkedve, kezeire támaszkodik, lábát kinyújtja s azzal akarja a fejszét előhuzni.

„De nagyon sietsz! -- mond a pap -- s végig huz egy vesszővel Mareum. Ez hirtelen felugrik s meggyőződik, hogy serényebb, mint gondolta. S ez a meggyőződés hasznára vált. Pünkösöd előtt már elkészült egy szállítmányra való kas s a pap vásárra szándékozott azzal menni, -- Mareu meg jól tudta, hogy neki is jó ünnepnapjai lesznek, ha a pap eladhatja kassait, -- mert néhány héten át ő is segédkezett a papnak s a munka mindig hasznot hajt annak, a ki végzi.

Pünkösöd előtt azonban esni kezdett, úgy, mintha soha sem akart volna megszűnni.

„Bizon' mondom, nem tudom mi tévő legyek -- mond a pap. -- Azt hiszem, elhagyom a vásárt pünkösöd utánra. Irtózom ettől az esőtől. Ha esütörtökig meg nem áll, -- én aztán el nem megyek!”

S Mareu megvakarta a fülét, de nem szólott semmit. Átlátta ő is, miszerint nem illik, hogy a pap megázzék. -- Boszantotta ez a körülmény s gondolkozóba ejtette.

„Vajjon -- szóla jóval később s félbe szakítá a kötést -- nem tudnánk mi gyéként is kötni? Káka, nád, sás -- elég van a patak mentén!”

„Igazad lehet -- felel a pap. -- Azt is csak úgy csinálják, mint a mit most csinálunk.”

S Mareu -- segítvén a papnak, már-már jobban fonta a kasokat, mint maga a pap. Az általa készített gyékén is becsületére vált; a pap pedig nem ázott meg a vásáron, hanem tele erszénnyel jött haza.

A pünkös di szent ünnepek ez alkalommal nagyon jól teltek a koldusfalvi paplakban. A papnó új szoknyát, a három nagyobbacska gyerek új cipőt kapott a városból, a kis Mária pedig piros

virágu szalmakalapot; a házfalak kívül-belől fehérre megmeszelve, az ablakok épek. A világos szobában nagyon jól néz ki az ablakok között ügyesen elhelyezett Szűz-Mária képe — vetemény ágyások szélein nőtt virágokkal feldiszitve. Fehér lisztet, hust, vaját, de sőt fehér ezukrot is hozott a pap a városból. A tisztelendő ur szerette a papnét, — esőkolózni azonban nem igen szoktak. Azon a reggelen első dolguk volt egymást megcsokolni. A papné elkezdett sirni — maga sem tudta miért, — Trandafir tisztelendő is elérzékenyült, mikor a templomba belépett, de meglátta a szent képek körül összegyűlt híveket s könnyeit elfojtva, egyenesen a szentélynek tartott. Azt mondják, hogy soha szebben nem énekelt, mint akkor. Még is maradt a közmondás: „Úgy énekel, mint pünkösdkor a pap!“

Mikor a hivek a paphoz mennék, előbb kapun kell bemenniök, s mielőtt a házba lépnének letörlik lábaikat, a kalapot pálezára teszik s a pálezát falhoz támasztják, kipödrik bajuszukat, s aztán belépnek, mint paphoz belépni illik. Mikor kijönnek a házból, körülnéznek, fejüket rázzák, de nem szólanak semmit.

— — — — —
Idők telnek, évek mulnak; a világ halad előre, s az ember — hol halad, hol marad!

III.

A városból vezető országút Aszály völgy mellett visz a Ragadó völgyébe. Ott, a hol az utak kereszteződnek, a két patak összefolyásánál van a Ragadó-patakon egy malom, ettől nem messze egy kút, s a kút körül nyolez gyönyörű kőrifa. Ezt a helyet „Koldusfalvi kutnak“ nevezik. Koldusfalva ide legfőlebb egy óra járásnyira van. Mindazonáltal a koldusfalvi ember, a városból való visszatérében megáll itten, megitatja lovait s aztán időzik még kevésbé, várva, ha nem jön-e valami utas, a ki kérdezze: „Micsoda falu az amott, hol a szép templom látszik fehér falaival fénylő tornyával?“ — S mikor így kérdezik, a koldusfalvi

ember megpödrí bajuszát, s faluja felé tekintve, büszkén feleli: „Amott a Domboson? az a mi falunk Koldusfalva . . . de hát a harangokat hullaná, — milyen harangok azok! . . . három óra járásnyira is elhallatszanak!“

A keresztutban van egy kétkarú oszlop: az egyik karra „Aszályvölgy felé“, a másikra „Ragadó-völgy felé“ van felírva. Olyan út, mint az Aszályvölgyön keresztülvezető koldusfalvi út nincs — messze földön. Sima, mint az asztal s kemény, mint a cseresnye-mag. Meglátszik hogy szeretettel dolgoztak rajta a koldusfalviak. Jobbról is balról is tiz-tizenöt lépésnyire egymástól szép koronájú diófák vannak, — gyönyörűség azokranézni, a patak medre elmarad jobbfelől: az út valamivel feljebb a hegyoldalon visz keresztül, hogy el ne öntliesse a viz. Sziklát kellett repeszteni, de szívesen megtették a koldusfalviak, mert épen a sziklát nyujtottak módot az út elkészítésére.

Itten már otthon van a koldusfalvi ember, s azért csak lépést hajt. De nem is unja ám magát, minden öt lépésnyire ismerősre akad, kivel szóba áll „honnan jön — hova megy!“ Szekér meszet visz az egyik, gyümölcsöt a másik, majd kassokát és kosarakat szállít a harmadik! kerekeket, dongákat vagy más feldolgozott fát a negyedik és ötödik. Az út szélén követ törő emberekre akad, kik reggeltől estig végzik nehéz munkájukat. Élénk forgalma van ám ennek az útnak.

A hol a völgy az uttal összeszögellik, ott vannak a mézszógető kemenezék. Ott aztán egész vásár van. Némelyek meszet raknak fel, mások követ és fát raknak le, a kőfejtők előkészítik a követ, a mézszógetők tüzet raknak, a gazdák lármat csapnak, egy — öt helyett is.

Ezen helyről a falu is jobban látszik. A kertek azonban igen sűrűen vannak ültetve gyümölcsfákkal. Csakis az ágak között, vagy a fák fölött lehet imitt amott a házak falait vagy fedélzetét látni. A pap háza fent van a templom mellett, de ebből sem látunk többet, mint öt ablakot, két kéményt s a vöröses fedélzetet. A templommal szemben van az is-

kola. Az a ház, melynek egyik fala lát-
szik két nagy ablakával s fedélzetével
az a Cucu Mareu. -- S az a nagy épü-
let, mely amott lejjebb fekszik -- az a
falú háza. -- Ha oly sűrű nem volna a
falu, nagyon szépen nézne ki, így csak
körvonalokból következtethetünk arra, a
mit nem látunk.

Minden megváltozott Koldusfalván,
csak Trandafir tisztelendő a régi: magy-
bíró, vidám kedélyű, szorgalmas, munkás.
Ha szürke haja s szakála nem árulná el
korát, azt hinnók, hogy a kis gyerekek,
kikkel estvefelé a ház előtti padon ját-
szik, saját gyermekei. Egyike a gyere-
keknek, kit épen most emel fel, hogy
megesókoljon, lelopja fejről a kalapot s
fut vele szakadatlanul. Mária kinyitja az
ablakot s rákiált: „Rozsáska édes (Tran-
dafirica), ne hadd nagyapót fedetlen fő-

vel.* Aztán elszalad az ablaktól, hogy
Ilonkát fogja meg, ki a nagymama fej-
kötőjét esente el, felkötötte s most
nagyapóhoz jön büszkélkedni. S nagyapó
jó izüt nevet unokáján, mert szereti a
tréfát. Épen most jön veesernyéről Coste
tisztelendő ur is, megfogja Ilonát, meg-
fogja Máriát is, megesókolja mind a ket-
tőt, aztán leül apósához a padra. Mareu,
a szomszéd és régi jó barát, Mária apósa,
meqlátja szobájából az összegyűltket s
ő is eljön beszélgetni. — „Óregl imo, vedd
a sapkádát: ne maradj fedetlen fővel,“
szól a nagymama s kinyújtja a sapkát
az ablakon.

Egy falusi ember halad előttök el,
„jó napot“ kíván nekik, s aztán halkan
hozzátessi: „Éltesse Isten még számos
évekig; az öreg tisztelendőt, mert való-
ban Istennek kiválasztott jó embere.“

Ford.: Szabó Nándor.

A ROMÁN KÖLTŐKBŐL.

A harc után.

1878.

(B. Hasden.)

Leszállt az éj a harctérre
Csöndes a táj, csöndes az est,
A szellő is halkan suttog,
Nyugszik a föld, nyugszik a test...

Véres árnyak fölrettennek,
Csonka holtak összevágtnak,
Még halva is a sir felett,
E kis honért ugy csatáznak:

Mégis minden olyan csöndes,
Mint a temető kriptája,
Nagy a világ; kicsiny a ház,
Kicsiny a román hazája.

Elmult a harc, nincsen ellen,
Láncz-csörgés többé nem leend!
Tí pihenetek bajtársaim,
Egy uj hazában odafent.

Ugy tetszik mintha a téren,
Egy gazdátlan ló nyeritne,
Tán a gazdáját kutatja?
Késő! — elfolyt annak vére.

Látom távol tábor-tűz ég,
Trombita szól csatába hív,
Óh csendesülj, szegény hazám,
Nincsen ellen; vérzik a szív! . . .

Csendes éjszakában, midőn
Körültem megrezzen a lég,
Vélem, talán a szellemek,
Csatára kelnek még.

PihenjeteK hős daliák,
Lecsendesült a harci zaj . . .
A szellő is halkan suttog,
Nincsen ellen; csak néma jaj!

Egy éj réme.

(V. Alexandri után.)

Vigan érzi a lányka szerelmét,
Fájdalom s bánat nem dulja szívét,
A szerelem tündéárnya a hold,
Senki se látja, csak érzi mint hord.

A hold ezüst sugára világolt,
Midőn éjjel álmodni tilos volt,
Kik a sirnak ölébe pihentek,
Szerelmes leventék, eltűnt hősek.

Nyugszanak ők, sirok, csatatérek,
Hol kelevézt emelve elestek,
Eji időn át imára járnak,
Halk suhogással szárnyán a vágy-
nak.

Tágas mező volt a csata-tere,
Ős cserfákkal volt hajdan környezve,
Oszlopos árnyat vetének a fák,
Tűz koszorut s színes karikák.

Elbájoltan a hold fényugára,
Oly halovány, mint a halál árnya,
Mely leveti gyászoló sugarát,
Üldözve azt, kinek percze már le-
járt.

A gyászoló lányka szava zendült,
Könnyei árja talán sohse szűnt,
Itt vala már a szent csatatéren,
Hervadt arczán a bánat kel sötéten.

Megnyilik az ajka; de halk
Szende imáján lelke ébred fel,
Melyet a szellő hosszan végig néz,
Harcz-szekerén eltűnt a siri vész.

Bus holdfénynél véres harczt szem-
lél,
Melynek zugása felhőkig hat fel,
Őrtűz lobog, sőt lángol a sikon,
Jegyese ott harczol a tűz dombon.

Aztán földre bukott a deli hős,
Földre sujtva feküdt a deli hős,
és kiadta gyötrelme kinjait,
Rebegő ajka vad imára nyílt.

Átgyötrött lelke égott a lánynak,
Fekete búval fut a rónának,
Többé vigaszt nem nyújt a komor
hős,
A susogó szól is olyan dühös.

Busan néz a holdvilág a tájra,
A habzó csermely kristály arczára,
Piros vér foly, hős szivekből közben,
Römes hangok fölzengek az éjben.

Vigan érzi a lányka szerelmét,
Fájdalom s bánat nem dulja szívét,
Nagy kinok között a dombra leült,
Nem rémlátás . . . nincs éj, csak
megőrült.

Oh, mért nem jössz.

(De ce nu-mi vii.)

(M. Eminescu)

Látod a fecskék eltávoznak
Az ágról a diók lehullnak,
A szőlőkre leszáll a dér korán,
Oh, miért nem jössz, oh mért nem
[jössz hozzám!

Oh, jer megint az én keblemre,
Hadd nézzek lelked közepébe,
Hadd nyugalomra hajtsam le fejem,
Oh öledbe, ringató öledbe!

Jut-e még eszedbe a mikor
Sétáltunk a tavon csolnokon,
Övednél fogva fölemeltelek,
Annyiszor, de annyszor tégedet.

Vannak e világon asszonyok,
Szikrát rejtő szemekkel s azok
Bármilyen magas fokon álljanak,
Olyan egy sincs, mint te vagy, mint
[te vagy.

Hisz te derültté teszed mindég,
Szivem életét te bájos ég,
Sokkal igézőbb, mint bármely csillag,
Édes kedvesem, szerelmem te vagy!

Hasztalan már késő ősz vagyon,
Zörög a falevél az uton,
A ligetek pusztán állanak ám,
Oh, mért nem jössz, oh mért nem
[jössz hozzám?

Ormok felett . . .

(Peste várfuri)

(M. Eminescu.)

Ormok felett halad a hold,
Szellő fujdogálja a lombot,
Bájos berkek közepéből,
Meláncholiával zug a kürt.

Távol messze, nagyon messze,
Szinte lassan, végre csendesebb,
Lelkem kényelmesebb vele,
Halál vágyódásom édesebb.

S mért hallgatsz, midőn elbájolt,
Szívemet, csak feléd fordítom,
Még zengj oh édes harsona,
Számomra még egyszer hadd zugjon!

Bukarest, 1896. máj. 2.

Horváth Albert.

ROMÁN KÖZMONDÁSOK.

„A közmondások a népek bölcsesége, gyakorlati eszének gyümölcse.“¹⁾ Ezek általános igazságot, helyesnek tapasztalt eljárást egyes képből konkrét alakban szemléltetnek. Mindenki által könnyen megérthetők és alkalmazhatók, s így mintegy az apró pénz szerepét játsszák az erkölcsi érintkezésben. Bennök visszatükröződik a nép lelkülete, gondolkodásmódja és hite. Ily szempontból lássunk néhány jellemző román közmondást.

Limba n'are oase și sfârâma oase. A nyelvnek nincs esontja, mégis esontokat tör össze. Tisztán és érthetően ki van fejezve, mily károkat okozhatunk embertársunknak beszédünkkel. Mily becses életbölcsesség sugárzik a következőkből! „*Ci ne vre, să trăiască în pace, aude, vede și tace*“. A ki békében akar élni, hall, lát és hallgat. Hogy a román köznép mindig becsben tartotta a tudományt, bizonyítja e közmondás. *Cine are carte, are parte.* Kinek könyve van, annak osztályrésze van. A román sem fog dobbal verebet, mert: *Românul tace și face.* A román hallgat és cselekszik. Ezen mondásból helyesebben ítélhetjük meg a román nép lelkületét, mint némely sajtótermék sajtóhírhözöködéséből. Drága és keserű tapasztalásból van

merítve: *Darea trece marea.* Ajándékkal a tengeren is átnehetsz. A bogomilismus eretnekség nyomai látszanak meg ebben: *Bun e Dumnezeu meșter e dracul.* Jó az Isten, mester az ördög. Hasonló hozzá ez is: *Un Dumnezeu dă și altul iă.* Az egyik Isten adja, a másik elveszi. A nép hitét fejezi ki: *Dracul creapă. când faci bine.* Az ördög megpukkan, ha jót tesz. Némkülönben: *Corbul nici odată nu aduce veste bună.* A holló soha sem hoz jó hírt. Gyakran fordul elő az életben; *După bătaia mulți viteji s'arată.* Háboru után sok vitéz mutatkozik. *Unde nu-i cap, vai de peciore!* A hol hiányzik a fej, jaj ott a tábaknak.

Befejezésül még lássunk egy néhány sajátos román szólamot. Mily talpraesetten fejezi ki a mihasznát: *Un perde veră = a ki elvesztogeti a nyarat.* *A ajuns la sapă de lemn.* Megkapóan rajzolja a nagy szegénységet, jelentvén, hogy *fakapához jutott.* Tücsköt-bogarat összebeszélni = *A vorbi verzi și uscate.* Beszélni zöldeket és szárazakat. *Meghalt* szó helyett divik e szólam: *A dat ortul' popii.* Megadta a papnak a denárt. Szép nőről mondják: *Ruptă din soare.* A napból szakadt. Vagy: *La*

¹⁾ *Literatură populară română* de Dr. M. Gaster.

²⁾ Ort 15 kr. o. 6. pénz.

soare te puteai nita, dar la dânsa ba. A napba nézhettél volna, de nem ő reá.

A közmondások és szólamok a ro-

mán nép élő beszédének is bizonyos bájt, -credeti szinezetet és plasticitást kölcsönöznek.

Lukácsi György.

MILLENIUMI ROMÁN NÉPMONDÁK AZ EZERÉVES MULTBÓL.

I. A nadrág szó eredete.

Mielőtt Árpád vitéz népével átjött volna a Kárpátokon keresztül már hirtelen ment mindenfelé, hogy a magyarok vitézségök mellett, derék szép szál legények is. Ez bizonyos körökben már előre is biztosította a szimpátiát a magyarság részére.

A honfoglalás harezai közepette történt, hogy egy délezege magyar legény beleszeretett egy román leányba, mit a leány örömmel viszonzott. Egy nagy bajjal kellett azonban küzdeniök: a legény nem tudott oláhul, a leány meg magyarul és így nem suhattak egymásnak édes, szerelmes szavakat.

De a mit élőszóval nem mondhat-
tak egymásnak megértették azt szemöknek egy-egy pillantásából, a mint általában az igaz szerelmesek tenni szoktak. A leány nagyon szerette kedvesét s mint ilyennek a legszebb vászonból készített neki nadrágot mely többszörökre rojt-disszel volt ellátva. Ezt aztán e szavakkal adta át szeretőjének: *na dragă — fogadd kedvesem*, miből aztán a magyar nadrág lett.

II. A Frangepánok származása.

Ugyancsak honfoglaláskor történt, hogy egy román leány ebédet vitt a mezőn szántó apjának. Utközben találkozik egy magyar csapattal s a vezér megállította a leányt, hogy korsójából adjon egy korty vizet. A leány szívesen teljesítette kérését s azután az eledelből is megkínálta a vezért e szavak kíséretében nyújtva át a kenyeret: *frânge pâne — szelj kenyeret.* A leány ügyessége annyira megtetszett a vezérnek, hogy el is vette feleségül, kinék utódaiból származtak a Frangepánok.

III. Erdély rumén-nevének eredete.

A honfoglaló magyarok nemesak maguk voltak szemrevaló esinos emberek, de a velök jött nejeik és leányaik mint a Tündék. Hajnák, Zenők, Enikők, Csillárok, Ilmák stb. oly szép bogárszemű teremtesek voltak, hogy egy pillantásukkal a legkeményebb szívű embert is spongyává tettek.

Mikor Gyeló Töhötömmel farkaszemet néztek egymásra ott valahol Rév táján, Gyeló egy kis gondolkozás után azt mondta Töhötömnek: Tudod mit Töhötöm? Kár volna engedni, hogy ez a sok ember megölje egymást; hanem egyet mondok én neked: legyünk mi jó barátok. Igazságod van neked Gyeló pájtás, mondja Töhötöm, hát legyünk jó barátok. Erre az oláhok mind elkiáltották magukat: Sö trãiascã! Árpád! Töhötöm meg hada: Eljen a testvériség és barátság. Lett aztán nagy áldomás. Esküllön, hol egymásnak hűséget esküdtek. Áldomás közben Gyelónak egyik vezére megismerkedett egy bájos magyar leánnyal, ki talán az öreg Hubának unokája volt, s azt legott meg is kérte feleségül. Csakhogy Gyelónak egyik alvezére is rávetette a szemét a szég leányra s a szerelmeseket folyton üldözte. Ekkor a vezér a legmagasabb bérez tetejére vitte fel aráját ott kunyhót épített, gondolva, hogy az alvezér ott nem fogja őket üldözni s boldogan fognak élni. De esalatkozott, mert az ellenfél megtudta hollétöket felment s egy éjjel rájuk gyújtotta a kunyhót. A lapályon levök mikor e szokatlan jelenséget látták, elkiáltották magukat nagy csodálkozással: *arde dealu, arde dealu — ég a bérez, ég a bérez a miből* aztán az Ardealu-Erdély elnevezés lett.

Igy beszélnek ezeket Szatmárban.

Marosán Viktor.